

Нині Миколаївні Трін
підносить і присвячує автор

22 листопада 1922 р.

Ленінград

Розділ I

Провіщення

Лонгрен, матрос «Оріона», міцного триста-тонного брига, на якому він прослужив десять років і до якого прихилився дужче, ніж, бува, син до рідної матері, мусив, урешті, полишити службу.

Сталося це так. Під час одного з його нечастих повернень додому він не побачив, як завжди, — ще здаля, на порозі домівки, — своєї дружини Мері, що вдарялася руками в поли, а потім бігла назустріч, аж дух їй забивало. Замість неї коло дитячого ліжечка — нового предмета в маленькому будиночку Лонгрена — стояла схвильована сусідка.

— Три місяці гляділа я її, старий, — мовила вона, — поглянь на свою доньку.

Мліючи, Лонгрен схилився й уздрів восьмимісячне створіння, що зосереджено споглядало його довгу бороду, потім сів, понурився і почав крутити вус. Вус був мокрий од дощу.

— Коли померла Мері? — поспитався він.

Жінка розповіла сумну історію, перебиваючи оповідь розчуленим гулюканням дівчинці та запевненнями, що Мері в раю. Коли Лонгрен дізнався про подробиці, рай видався йому трохи світлішим од повітки для дров, і йому подумалося, що вогонь простого каганця, були б вони всі разом, утрюх, для жінки, що подалася в невідомий край, був би незамінною розрадою.

Місяців зо три тому господарські справи молоді матусі були геть кепські. З грошей, що їх зали-

шив Лонгрен, чи не половина пішла на лікування після тяжких пологів, на клопоти здоров'ям новонародженої; врешті, згуба невеликої, проте необхідної для життя суми змусила Мері попросити в борг у Меннерса. Меннерс мав крамницю-корчму і вважався заможним чоловіком.

Мері пішла до нього о шостій годині ранку. Десь о сьомій оповідачка зустріла її на шляху до Лісса. Заплакана і засмучена Мері сказала їй, що йде до міста заставити обручку. Вона додала, що Меннерс погодився дати гроші, та вимагав за це кохання. Мері нічого не домоглася.

— В нас у домівці немає навіть крихти їжі, — сказала вона сусідці. — Піду я до міста, й ми з дівчинкою перебудемо вже якось, поки повернеться чоловік.

Того вечора була холодна, вітряна погода; оповідачка намарне умовляла молодицю не ходити до Лісса поночі. «Ти намокнеш, Мері, накрапає дощ, а вітер от-от принесе зливу».

Назад і вперед від приморського села до міста становило не менше трьох годин швидкої ходи, та Мері не послухалася порад оповідачки. «Доста мені вже очі вам муляти, — сказала вона, — й так уже немає майже жодної родини, де не позичила б я хліба, чаю чи борошна. Заставлю каблучку, та й годі». Вона пішла, повернулася, а наступного дня облягла в гарячці й маренні; негода й вечірня мряка звалили її двобічним запаленням

легенів, як сказав міський лікар, якого погукала добросерда оповідачка. За тиждень на двоспальному ліжку Лонгрена лишилося порожнє місце, а сусідка переселилася в його домівку глядіти й годувати дівчинку. Їй, самотній удові, це було неважко. «До того ж, — докинула вона, — без такого пискляти нудно».

Лонгрен поїхав до міста, взяв розрахунок, попросився з приятелями і почав плекати маленьку Ассоль. Поки дівчинка не навчилася твердо ходити, вдова мешкала у матроса, замінюючи сирітці матір, та щойно Ассоль перестала падати, заносючи ніжку через поріг, Лонгрен рішуче оголосив, що тепер він буде сам усе робити для дівчинки, й, подякувавши вдові за діяльну чуйність, почав жити самотнім життям удівця, зосередивши всі свої помисли, надії, любов і спогади на маленькій істоті.

Десять років мандрівного життя залишили в його руках дуже небагато грошей. Він почав працювати. Незабаром у міських крамницях з'явилися його іграшки — майстерно зроблені маленькі моделі човнів, катерів, однопалубних і двопалубних вітрильників, крейсерів, пароплавів — одне слово, того, що він близько знав, що завдяки характерові роботи почасти замінювало йому гуркіт портового життя і мальовничий труд плавань. В такий спосіб Лонгрен добував достатньо, щоб жити в межах помірної економії. Нетова-

риський за вдачею, він після смерти дружини став іще більш замкнений і відлюдькуватий. У свята його бачили в корчмі, та він ніколи не сідав, а халпливо випивав за шинквасом шклянку горілки і йшов собі, коротко кидаючи навсебіч: «так», «ні», «здрастуйте», «прощавай», «потроху», — на всі звернення та кивки сусід. Гостей він терпіти не міг, тихо відпроваджував їх не силоміць, але такими натяками й вигаданими обставинами, що відвідувачеві нічого й не лишалося, як тільки вигадати причину, що не дозволяє сидіти довше. Сам він теж не навідував нікого; тож поміж ним і крайнами лягла холодна відчуженість, і якби робота Лонгрена — іграшки — була менш незалежна від справ села, то йому довелося б зазнати на собі наслідків таких стосунків. Товари й харчові запаси він купував у місті — Меннерс не міг би похвалитися навіть пачкою сірників, купленою в нього Лонгренем. Він робив також сам усю хатню роботу і терпляче проходив не властиве чоловікові мистецтво виховання дівчинки.

Ассоль було вже п'ять років, і батько починав дедалі м'якше і м'якше усміхатися, зиркаючи на її нервову, добре личко, коли, сидячи в нього на колінах, вона трудилася над таємницею застібнутаго жилета або ж кумедно наспівувала матроські пісні — дикі ревовірші. Передані дитячим голосом і не завжди з літерою «р» ці співанки справляли враження ведмедя-танцюриста, якого прикрасили

блакитною стрічкою. За того часу сталася подія, тінь якої, впавши на батька, укрила й дочку.

Була весна, рання й сувора, мов зима, та в іншому роді. Тижнів на три припав до холодної землі різкий береговий норд.

Рибальські човни, повитягувані на берег, утворили на білому піску довгий ряд темних кілів, що скидалися на хребти величезних рибин. Ніхто не зважувався зайнятися промислом за такої погоди. На єдиній вулиці сільця рідко можна було побачити людину, яка вийшла з домівки; холодний буревій, що гнав з берегових пагорбів у порожнечу обрїю, робив з «відкритого повітря» суворий спиток. Усі бовдури Каперни курілися від ранку до вечора, шарпаючи дим по крутих дахах.

Та ці дні норду виманювали Лонгрена з його маленького теплого будиночка частіше, ніж сонце, що ясної днини закидало море і Каперну запонами повітряного золота. Лонгрен виходив на місток, настелений на довгих рядах паль, де, на самісінькому кінці дощатого молу, довго смалив люльку, яку роздмухував вітер, дивлячись, як оголене біля берегів дно курілося сивою піною, що насилу встигала за бурунами, чий гуркітливий біг до чорного, штормового обрїю наповнив простір стадами фантастичних гриватих істот, які гнали в розгнuzданому, лютому відчаї до далекої втіхи. Стогони й шуми, ревуче бахкання величезних злетів води і, здавалося, видима струмина вітру,

який шмагав місцевість, — такий дужий був його рівний пробіг, — давали змордованій душі Лонгрена ту притупленість, оглушеність, яка, зводячи горе до невиразного смутку, дорівнює дії глибокого сну.

Одної такої днини дванадцятирічний син Меннерса — Хін, угледівши, що батьків човен б'ється під містками об палі, ламаючи борти, пішов і сказав про це батькові. Шторм розпочався недавно; Меннерс забув витягти човна на пісок. Він негайно попрямував до води, де побачив на кінці молу Лонгрена, який стояв спиною до нього й курив. На березі, окрім їх двох, нікого більше не було. Меннерс пройшов містками до середини, спустився в шалено нуртуючу воду і відв'язав шкот; стоячи у човні, він почав пробиратися до берега, хапаючись руками за палі. Весел він не взяв, і тієї миті, коли, похитнувшись, пропустив ухватитися за чергову палю, дужий удар вітру жбурнув ніс човна від містків у бік океану. Тепер, навіть усією довжиною тіла, Меннерс не міг би сягнути найближчої палі. Вітер і хвилі, розгойдуючи, несли човна у згубний простір. Усвідомивши становище, Меннерс хотів кинутись у воду, аби пливати до берега, та рішення його запізнилося, позаяк човен крутився вже неподалік від кінця молу, де значна глибина води і лють валів обіцяли певну смерть. Поміж Лонгrenom і Меннерсом, якого тягло у штормову далину, було не більше десяти сажнів іще рятівної від-

далі, тому що на містку під рукою в Лонгрена висів згорток линви із вплетеним у один із її кінців тягарем. Линва ця висіла на випадок причалу за бурхливої погоди і кидалася з містків.

— Лонгрене! — заволав переляканий до смерти Меннерс. — Чому ж ти стоїш, як той стовп? Бачиш, несе мене. Кинь причал!

Лонгрен мовчав, спокійно дивлячись на Меннерса, який метушився у човні, хіба що люлька його закурілася дужче, й він, повагавшись, вийняв її з рота, щоб краще бачити, що відбувається.

— Лонгрене! — скімлив Меннерс. — Ти ж чуєш мене, я пропадаю, порятуї!

Та Лонгрен не сказав йому жодного слова; здавалося, він не чує відчайдушного волання. Поки не віднесло човна так далеко, що насилу долинали слова-зойки Меннерса, він навіть з ноги не переступив. Меннерс ридав од жаху, закликав матроса бігти до рибалок, погукати поміч; обіцяв гроші, погрожував і сипав прокльонами, та Лонгрен хіба підійшов ближче до самісінького краю молу, щоб не відразу згубити з очей метання і стрибки човна.

— Лонгрене, — долинуло до нього глухо, наче з даху тому, хто сидить усередині будинку, — порятуї!

Тоді, набравши повітря і глибоко вдихнувши, щоб не згубилося у вітрі жодне слово, Лонгрен гукнув:

— Вона так само просила тебе! Думай про це, поки ще живий, Меннерсе, й не забудь!